

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2639>

Number: 31 , p. 135-148, Winter II 2015

SAİT FAİK ABASIYANIK'IN SEMAVER ADLI HİKÂYESİNDE METİNDİLBİLİMSEL BAĞDAŞIKLIK GÖRÜNÜMLERİ

*APPEARANCES OF COHESIVE TEXT LINGUISTICS IN
SAİT FAİK ABASIYANIK'S STORY "SEMAVER"*

Yrd. Doç. Dr. Meltem GÜL

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Dilin çeşitli alanlarında çalışma yapan dilbilimi 1960'lı yıllarda yeni dilbilgisel kurallarıyla kendine çok önemli bir çalışma sahası oluşturmuştur. Bunlardan biri de metin dilbilimidir. Metni esas alan, metin yapılarını inceleyen bu yeni alan dilbilimin özgün çalışma zeminlerinden birini oluşturmaktadır.

Cümlelerin en büyük birim olduğu anlayışının bozulmasıyla beraber metin dilbilimde de ilerlemeler olmuştur. Metin incelemelerinde önemli olan tek tek cümleler değil de metnin bütünüdür. Diğer bir deyişle incelenen şey metnin bir bütün olarak kendisi, yapısı ve işlevinin yanı sıra metni oluşturan öğeler arasındaki bağlar ve ilişkilerdir. Metin dilbilim ayrıca metinlerin anlamsal yapılarını belirlemeye çalışır. Metnin ana konusu ve alt konularının belirlenmesi, metnin görünen yapısının dışında derin yapısının araştırılması ancak metin bilimle olmaktadır. Bu anlayışla inceleme konusuna yaklaşan metin bilim şiir, öykü gibi her çeşit dil ile ilgili malzemeyi metin yapan ölçüt ve kuralları saptar. Bu bağlamda kısa öyküler de metin özellikleri taşıdıklarından metin dilbilimin araştırma alanına girmektedirler.

Bu incelemede Sait Faik'in yazdığı ve yoksul insanların hayatını anlatan "Semaver" adlı hikâye metin dilbilimin kuralları ve yaklaşımları ışığında bağdaşıklık görünümleri ele alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu hikâyenin çözümlenmesindeki amaç metinde görünen yapı olarak bilinen metnin içinde var olan unsurların yani metindeki dilbilgisel yapının belirlenmesidir. Metin dilbilimde bu tür yapılara metnin küçük ölçekli yapısı da denir. Öncelikle cümle, cümle ötesi anlayış ve metin dilbilim, metin dilbilim ve söylem çözümlemesi ayrıca metin kavramı hakkında bilgi verilmiştir. Metin dilbilimsel bağdaşıklık başlığıyla asıl konuya girilerek öyküde gönderimsel bağdaşıklık görünümleri incelenmiş ardından bağımsız gönderim öğeleri başlığıyla; kişi adları, gösterme adları, dönüşlülük adları, gösterme sıfatları, bağımlı gönderim öğeleri başlığı altında ise iyelik ekleri, belirtme durum eki, ilgi ekleri, kişi ekleri, öyküde biçimsel bağdaşıklık görünümleri başlığı altında ise bağlaçlar, değiştirim, sözlüksel bağdaşıklık, eksilti, zaman-görünüş-kip unsurları incelenmiştir. Öyküden alınan örneklerle konuya açıklık kazandırılmıştır. İncelemede biçimsel bağlantılar tespit edilerek metnin bağdaşıklık görünümlerinin somut olarak ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, Metin Dilbilimi, Metin Dilbilimsel Bağdaşıklık, Cümle, Sait Faik Abasıyanık

Abstract

Linguistics which deals with different fields in languages composed itself new study fields in a sensible way with the help of new grammatical rules in 1960s. One of these new fields is textual linguistics. This new field which analyzes textual features and is based on text itself constitutes of an authentic study scope of linguistics.

With the disruption of understanding of "sentence is the main unit in a text", the improvements have occurred in textual linguistics. That is to say, in a textual analysis the emphasis is not put on the separate sentences but is put on the text itself as a whole. In other words, a textual analysis is formed by the examination of text itself as a whole, relations between the units that constitute of the text, as well as its construction and function. Besides, Textual linguistics tries to determine the construction of meaning in texts. Determination of main-topic, sub-topics and the analysis of deep textual meanings apart from its surface structure can only be done by textual linguistics. The textual linguistics which approaches analyses with this consideration determines rules of being a text in poems, stories or any other materials related to the language. In this regard, short stories are also in the scope of textual linguistics because they have textual features.

In this paper, it is aimed to present the story "SEMAVER" written by Sait Faik (tells the story of the poor) by dealing with appearances of coherence in the light of textual linguistics rules and approaches. The main reason of analyzing this text is to determine the grammatical construction that is known as surface structure of the text. In the textual linguistics these structures are also called as small scale of the text. Firstly, the information is given about a sentence, understanding beyond the sentence, textual linguistics, conversational analysis and the concept of a text. The appearances of referential cohesion in the story is analyzed after broaching to the subject with the title of appearance of textual coherence. After that, personal pronouns, demonstrative pronouns, reflexive pronouns and demonstrative adjectives are analyzed under the title of free referential items. Under the title of bound referential items, possessive suffixes, accusative case suffixes, relative pronouns, personal endings are analyzed. Under the title of formal appearances of cohesion in the story, conjunctions, substitution, lexical cohesion, ellipsis and time-appearance-mode are analyzed. The case is clarified by the examples taken from the story. In the analysis, it is aimed perceptibly to present the appearances of cohesion by determining formal relations.

Key Words: Linguistic, Text Linguistics, Text Linguistics Cohesion, Sentence, Sait Faik Abasıyanık

Cümle Ötesi Anlayış ve Metin Dilbilimi

Yapısalcı dilbilim cümleyi en üst düzeyde bir dil birimi olarak kabul eder. Her cümle herhangi bir dilbilgisel yapıyla daha büyük bir dilsel biçim içine girmeyen bağımsız bir dilsel biçimdir. Yine de pek çok dilde belki de tüm dillerde çeşitli düzenbirimler cümleyi belirler ve ayrıca değişik cümle türlerini ayırt eder. (Saussure, 1999, s. 2) . Ahmet Topaloğlu dilbilgisinde cümleyi bir hüküm, bir düşünce, bir duygu vb. ifade etmek üzere çekimli bir fiile veya sonuna cevher fiili getirilen bir isimle kullanılan kelimeler dizisi olarak (Hengirmen, 1999, s. 92). Hengirmen bir bilgiyi, isteği, gerekliliği, koşulu başka sözcüklerle yapısal bağlantılar kurmadan aktaran sözcük dizilişi olarak tanımlamış, (Topaloğlu 1989, s. 48) Kerime Üstünova ise cümlelerin tek başına kesin bir yargı bildiren; yapılan işi, oluşu, hareketi anlatan bir görünümün olduğunu fakat bütüncül bakıldığında da bir dil dizgesi olarak düşüncenin aktarımında yetersiz kaldığını belirtmiştir. (Üstünova, 2002, s. 150-151).

1960'lı yılların sonunda gelişen metin dilbilimi metinde cümle ötesi dil yapılarındaki ilişkileri araştırmaya yönelmiştir. Günümüzde kapsayıcı bir terim olan cümle ötesi dilbilim terimleri ile anılan dilbilim çalışmalarında, nesne'nin tanımlanması kavramlaştırılması temel bir

sorun olarak gündemdedir. Cümle ötesi dilbilim çalışmalarında terim fazlalığı ve çeşitliliği aynı zamanda bir terim karmaşasını da ortaya çıkarmıştır. Cümle ötesi/ cümleler arası dil ilişkilerini çalışan iki temel alanın söylem çözümlemesi ve metin dilbiliminin bir mi yoksa ayrı mı olduğuyula ilgili hala bir karmaşa devam etmektedir. Hangisinin hangisini kapsadığı veya alt alanı olduğuyula ilgili kesinleşmiş bir bilgi yoktur. Örneğin discourse gramer, textlinguistics, textology, textology, textological research, textlinguistic research, text, theory, text gramer, science of texts, textual analysis, vb. Batı dillerindeki pek çok terimin varlığı gerek yaklaşımların gerekse kavramların çeşitliliğine birer tanık durumundadır. (Aksan, 1991, s. 90-91).

Söylem Çözümlemesi ve Metin Dilbilim

Dilbilim içinde yeni alanlar olmalarına rağmen çok hızlı bir gelişme çizgisi gösteren bu iki alanın tarihini yazmak oldukça güçtür. Bilimsel söylem evreninin temelini terimler oluşturur (Saussure, 1999, s. 2).

Çeşitli kaynaklar dilbilimsel anlamda söylem çözümlemesi terimini ilk kez Harris'in metinbilim terimini ise Coseriu'un kullandığını aktarıyor. Her iki bilim adamının kullandığı terimlere dikkat edildiğinde bunların ortaya konulmuş ve tanımlanmış bağımsız birer çalışma alanını değil de daha çok bir gerekliliği gösterdiği görülüyor. Bu çalışma alanının önde gelen isimlerinden Beugrande söylem çözümlemesi teriminin bazı kaynaklarda Almanca Textlinguistik terimiyle aynı kullanıldığını belirtiyor. Ayrıca Amerikalı dilbilimcilerin bu şekilde bir metin çalışmasına sıcak bakmadıklarını belirtiyor. Dijk metinbilim terimini özgül bir kuram ya da yöntem olarak değil, özgül bir çalışma nesnesi olan çalışma alanı olması anlamında, örneğin toplumbilim ya da ruh bilim terimlerini kullandığı gibi kullandığını belirtmiştir. Önceleri daha ağırlıklı olarak dilbilimsel yapılarla ilgilenen metinbilimi Beugrande'a göre bu yaklaşımı bırakarak söylemi birbiriyle ilintili bir metin kümesi olarak tanımlamıştır. Bugün artık gerekse metin gerekse söylem çalışmalarını kapsayacak daha geniş bir çalışma programının gerekliliği üzerinde bir uzlaşma sağlanmaktadır. Bugün her iki yaklaşım da aynı alana verilmiş farklı akademik adlardır. (Aksan ve Aksan, 1991, s. 91-92).

Geçmişten bugüne bakıldığında Vitacolonna, Hjemlev ve Harris her ne kadar metin bilimin ve söylem bilimin kurucuları olmasalar da söylem ve metin bilim kavramlarına yaklaşımları düşünüldüğünde, daha sonraki çalışmalar için önemli oldukları açıktır.

Harris'in dilbilim çalışmalarını cümle ötesine taşıma önerisi daha sonraki yıllarda gerek geliştirdiği sağlam kuramsal çerçevesi, gerekse dil olgularını açıklamada kazandığı büyük başarı sayesinde dönemin dilbilim çalışmalarında belirleyici olan üretimci-dönüşümsel modelin cümle merkezli yaklaşımının benimsenmesiyle güme gider. Coulhart'ın belirttiği gibi üzerinden yirmi bir yıl geçmesine rağmen kimse Harris'in yöntemine ve önerilerine rağbet etmez çünkü böyle bir çalışma ile ilginç sonuçlar elde edilemeyeceğine inanır dilbilimciler. Amerikalılar ilginç bulmasa da Alman dilciler cümle ötesine gitmede kararlı davranırlar. Özellikle Hartmann ve öğrencilerinin 1960ların ortalarında yürüttükleri kimi çalışmalar metindilbilime yönelik ilk çalışmaları oluşturur. Vitacolonna Hartmann'ın 1964'te yazdığı text, texte, Klassen von Texten başlıklı makalesini metindilbilimin başlangıcı olarak kabul eder. Yine aynı dönemde ilk metin tanımlarından birini öneren Koch'a göre bir bütünsellik anlatacak biçimde zamanda ve uzamda düzenlenmiş her tür cümle dizilimi metin olarak düşünülecektir. (Aksan ve Aksan, 1991, s. 93).

Türkiye'deki metin dilbilim ile ilgili çalışmalara bakıldığında Berke Vardar'ın metinbilim yerine betimsel dilbilim tanımını kullandığı görülür. Tanımlanabilir bir bildirişim işlevi yerine getiren dil birimleri olarak ele aldığı betikleri yüzeysel yapıda yakınlık ve uyumluluk derin yapıda dış dünya ya da gönderge düzlemiyle ilişkileri bakımından tutarlılık vb. ilkeler uyarınca belirlemeye bu alanda tanımlamaya ulaşmaya çalışan inceleme türü olarak

tanımlar. (Vardar, 2002, s. 39) Söylem Çözümlemesi içinse cümle sınırlarını aşarak daha üst düzeyde yer alan söz ürünlerine yönelen çözümleme. (Vardar, 2002, s. 39) Hengirmen metin dilbilimini dili cümleler arası bağlantıları temel alarak inceleyen dil kullanımını metin üretme olarak gören metinleri bir bütünlük içinde ele alan bilim dalı olarak tanımlamış. Sözlüm çözümlemesinde ise yine Vardar gibi cümlelerin sınırlarının aşıldığı benzer bir tanımlama yapılmıştır. (Hengirmen, 1999, s. 276).

Bu verilerden hareketle cümleden çok sözcenin söylem çözümlemesini oluşturduğu görülür. Bu analiz sözcede konuşan kişinin kendisini ortaya koymasını, iletişimini arar. Yazınsal söylem günümüzde en çok incelenen söylem türü olmasından dolayı metin bilimi kavramını ortaya koymuştur. Böylece metnin farklı yapıları bu yeni alanla ortaya konulmuştur. Her çeşit metin çözümlemenin özünü metin kavramı, dil edimleri ve metinsel tutarlılık kavramları oluşturmuştur. (Kıran, 2001, s. 279) Söylem çözümlemesiyle metin dilbilim biri yazılı diğeri sözlü ürünleri incelemeleri bakımından ayrılırlar da söylem çözümlemesi metin dilbilim için bir bakış açısı oluşturmaktadır.

Metin Kavramı ve Metin Dilbilimi

Metin dilbilimde farklı inceleme yöntemleri ve farklı görüşler söz konusudur. Bilim adamlarından bazıları metinlerin dilbilgisel yönlerinden yola çıkarken bazıları da metinlerin iletişimsel yönünü incelemenin asıl çalışma alanı yaparlar.

Metin bilimin ana kavramı olan metin kelimesinin Latince 'kumaş' anlamındaki *textus* sözcüğünden geldiğini bilinmektedir. Hatta Fransızca *texte*, İngilizce *text* sözcüklerinin kökenlerinin de aynı kelimeye dayandığı bilinmektedir. İpliklerin dokunarak bir araya gelmesi bir kumaş bütünü oluşturduğu gibi, dilsel öğelerin birbirine eklenmesi metni oluşturmaktadır. Kubilay Aktulum metin dilbilim ile ilgili çalışmasında örgü kelimesinin dokumacılığın söz dağarından alıntılanıp metin, anlatı, söylem, yazı konusunda sıklıkla yinelenenliğini belirtmiştir. Doku, dokuma, kumaş, iplik, uç, örme, düğüm gibi örgü ve değişkenleri bazen bir benzeşim bazen de yaklaşık bir anlamda kullanılmıştır. Bir benzeşim ilişkisi kurmak ya da yaklaşık bir anlam yanında örgü ile dokuma sözcüğüne simgesel anlamlar yüklenmiş, bazı yerlerde bir izlek olarak belirmiş, ayrıca sözlensel bir değerle bezenmiştir. (Aktulum 2004, s. 119).

Günay Doğan metni, kendine özgü bir bütün, onu oluşturan cümleler toplamından farklı olarak tanımlar. Cümlelerden oluşan değil, cümlelerle gerçekleşen anlamlı bir yapı olduğunu belirtir. Doğan metin ile cümle arasındaki ilişkide biçimsel bir dilbilgisinin temel taşı olarak kullanılabilir kuramsal bir tabanın cümle, dil dışı öğelerle kavranabilen bir birimi ise metin olarak tanımlar. Dilbilgisinin bir birimini cümle olarak ele alırken; bildirişim işlevinin göz önüne alınmasını gerektiren devingen bir süreç olarak da metni düşünür. Diğeri bir deyişle metin durağan değil devindedir. Metin, hem yazarın oluşturduğu hem de okuyucunun okurken anlamlandırması bakımından yeniden oluşan bir ürün olma özelliğini bir arada taşır. Cümlelerin dilsel bir amacı vardır yalnız dilsel bir düzenleme içerir; fakat metin daha çok bağlama dönük bir düzenleme içerdiği bilinmektedir. (Doğan, 2001, s. 34)

Doğan Aksan birçok farklı tanımlamaları olan metin kavramını dil dışındaki etkenlerle bağlantılı sözceler bütünü ya da iletişim esnasında gerçekleşen sözcelerin tamamı olarak tanımlar. (Aksan, 1999, s. 149) Özdemir basılı ve yazılı, anlam ve anlatım bütünlüğü sağlayan okumaya konu olan her şeyin aslında bir metin olduğunu söyler. Bir roman bir şiir, bir cümle bir paragraf basılı ve yazılı dil ürünlerinin tümü metin terimiyle adlandırılabilir. (Özdemir, 1995, s. 29) Metin değeri taşıyan yazıları dilsel bütünlük içinde bağdaşıklık kuramı adı altında metni artgönderim, öngönderim, eksilteli yapılar, örtük yapılar, örgeler ve izlek dilbilgisel eylem zamanları başlıklarıyla inceler.

Metin Dilbilimsel Bağdaşıklık

Aralarında çeşitli ilişkilerin bulunduğu cümleler metni oluşturur. Cümleler bir metni oluştururken rastgele sıralanmazlar. Bu bağlar metin oluştururken cümlede kullanılan bir birim daha sonrakilerde ortaya çıkar ya da kendisiyle anlam veya yerini dilbilgisel olarak ortak özelliği sahip başka bir unsura bırakır. Bu bağlarla metin oluşur. Metin olmak bazı ölçütleri gerektirir. Metin dilbilimciler bir metinde tutarlılık, bağdaşıklık, kabul edilebilirlik, amaçlılık, durumsallık, bilgisellik, metinler arası ilişki kuralına uygun olması gerektiğini savunurlar.

Metinlerin yapısal, işlevsel ve anlamsal olarak çözümlenmesi ancak bağdaşıklık ve tutarlılık ilkelerine göre olmaktadır. Metin dilbilimsel çalışmalarda bağdaşıklık ve tutarlılık ana yapıdır. Metin incelemelerinde bağdaşıklık ve tutarlılık iç içe geçmiş durumdadır. Bağdaşıklığa küçük ölçekli yapı, tutarlılığa ise büyük ölçekli yapı denir. Tutarlılık metnin içindeki dilbilgisel yapıdan ziyade anlamsal ve mantıksal bağlantıları kapsamaktadır. Günay tutarlılığı metnin konusundaki anlamsal bütünlük olarak tanımlamaktadır. Tutarlılığın art gönderimsel ve ön gönderimsel yapıları her metinde bulunan ve başkalarına göre yorumlanabilecek birimlerdir. Sıralı cümlelerde dil ekonomisi adına yapılan bu yapılar aralığı daha uzun yapılanlarda ise metnin tutarlılığı bağlamında değerlendirilir. (Doğan, 2001, s. 61).

Van Dijk tutarlılığı küçük ölçekli tutarlılık ve büyük ölçekli tutarlılık olarak ikiye ayırmışlardır. Daha sonraları küçük ölçekli tutarlılığı bağdaşıklığın yerine, büyük ölçekli tutarlılığı ise tutarlılığın yerine kullanmışlardır. Metnin tümündeki bütüncül ve birbirine bağlı anlam parçacıkları tutarlılığı oluştururken bağdaşıklık daha çok yüzey yapıdaki dilsel kuralları kapsar. Metinde bağdaşıklık ve tutarlılık her zaman birbirine bağlı iki dilsel ölçüt değildir. Bağdaşıklık olmadan da tutarlılık olabilir. Metinlerdeki tutarlılık sadece metnin yapısında bulunan dilsel özelliklerle değil okuyucunun anlama düzeyi ile de ilgilidir.

Bağdaşıklık ise bu metnin temelini oluşturmaktadır. Gönderimsel bağdaşıklık ve biçimsel-sözlüksel bağdaşıklık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Bu çözümlene yöntemle "Sait Faik'in Semaver adlı Öyküsünde Metin dilbilimsel Bir Yaklaşım" adlı çalışmada metnin yapısal özellikleri bağdaşıklık, başlığı altında incelenecektir. İlk önce çözümlenmede kullanılacak yöntemler hakkında bilgi verilecek. Ayrıca metindeki bağdaşıklığa örnekler verilecektir. Semaver adlı hikâye öncelikle gönderimsel bağdaşıklığa daha sonrada biçimsel-sözlüksel bağdaşıklığa göre incelenecektir.

Gönderimsel Bağdaşıklık Görünümleri

Cümleler arasındaki bağlantıyı metindeki kişi, durum ya da nesnelere tekrarlanması sağlamaktadır. Bu öğeler her zaman ayna adla anılmazlar. Adıl kullanımı eş anlamlı kelime ya da çağrışım adlandırma ile aynı kişi, eşya durum ya da nesne yinelenir. (Doğan, 2001, s. 60).

Kişi Adılları

Bütün varlıkları kişiler halinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir. Bütün varlıklar üç kişi altında toplanır, üç kişi temsil ederler. Bunlardan birincisi konuşan, ikincisi dinleyen, üçüncüsü adı geçendir. Bunlara gramerde sıra ile birinci kişi, ikinci kişi ve üçüncü kişi diyoruz. Konuşan dinleyen adı geçen tek bir varlık ise bunlara teklik birinci, ikinci, üçüncü şahsı, birden fazla varlık ise çokluk birinci, ikinci, üçüncü şahsı temsil eder. İşte kişi adılları bu kişileri karşılayan böylece varlıkları kişiler halinde temsil eden, varlıkların kişiler halinde ifadesi için kullanılan kelimelerdir. (Ergin, 2003, s. 265).

Herhangi bir metinde bahsedilen kişinin kimliğine ait daha önceden verilmiş bilgiler varsa metindeki kişiye gönderimde bulunulurken adıl kullanılmaktadır. Adılların hem cümleler arasında hem de cümle içinde gönderim değeri vardır. Metinde o adıyla karşımıza çıkan üçüncü tekil kişi odaklı bir kullanım söz konusudur.

Ali annesinin elini öptü (29). **O** annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti (32). **Ali** birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu (93). **O** fabrikaya yollandı (101). Yemekten sonra **Ali**, bir Natpinkerton romanı okumaya daldı (61). Anası ona bir kazak örüyordu (62).

Metnin içindeki birçok cümlede o adılı kullanılmasa da yüklem taşıdığı anlamdan o adılı karşılanmıştır.

Bir haftadır fabrikaya gidiyordu (4). **Anası** memnundu (5). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). **Anasını** kucakladı (12). Her sabah yaptığı gibi yorganı kafasına büsbütün çekti (13). Gece ışık yakmadan oturdu (109). Geceyi dinledi (110). **Anasını** düşündü (111). Fakat ağlayamadı (112). **Anası** sabah namazı okunurken **Ali**'yi uyandırdı (64). Sonra yükün içinden lavanta çiçeği kokan şilteler serip yattılar (63).

Gösterme Adılları

Bunlar işaret etmek, göstermek suretiyle, nesnelere karşılayan kelimelerdir. İşaret adları nesnelere bir yer içinde gösterir, onlara yerlerine göre işaret ederler. Yani bu adlarla belirtilen varlıklar şu veya bu vasıfları ile değil yerleri ile ifade edilmiş olurlar. (Ergin, 2003, s. 273).

Daha önceki bilgileri taşıyan söz parçacıklarının tekrarlanmasını engellemek amacıyla kullanılan yapılarıdır. Metinde hiçbir gösterme adının kullanılmadığı görülmektedir.

Dönüşlülük Adılları

Bu adılar asıl kişi adlarından daha kuvvetli bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür kişi adlarıdır. (Korkmaz, 2003, s. 414) Bunlar asıl öz manalarına gelen isimlerin iyelik eki almış şekillerinden ibarettir. Bunlar asıl, öz manalarına gelen isimlerin iyelik eki almış şekillerinden ibarettir. İyelik eki alarak teklik ve çokluk birinci, ikinci ve üçüncü kişilerin özlüklerini asıllarını kendilerini ifade eder böylece adıl olarak kişileri temsil eder.

Bugün dönüşlülük adlı kendi kelimesidir. Dönüşlülük adlı olarak kullanılan diğer kelime öz kelimesidir. (Ergin, 2003, s. 273) Metindeki dönüşlülük adları daha çok kendi kelimesi kullanılarak yapılmıştır. Metinde dönüşlülük adlarının gönderimsel bağdaşıklık ögesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Özne eksilteli yapı bu durumun oluşmasını sağlamaktadır.

Ali annesinin **kendisini** bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı (73). Sarıldı (84). Onu **kendi** yatağına götürdü (85). Yorganı üstlerine çekti; soğumaya başlayan vücudu ısıtmaya çalıştı (86). Vücudunu, hayatiyetini bu soğuk insana aşılama uğraştı (87). Sonra, âciz, onu köşe minderinin üzerine attı (88). **Kendisi** bir sandalyeye çöktü (117). Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı (118). Ve o evde o, bir daha kaynamadı (119). Onun ustası İstanbul'da bir tek elektrikçi idi (41). Bir Alman'dı (42). Ali'yi çok severdi(43), İşinin dalaveresini, numarasını da öğretmişti (44). **Kendi** kadar usta ve becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikte idi (45).

Gösterme Sıfatları

İşaret sıfatları nesnelere yerine işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında tek başlarına işaret adlarıdır. Türkçede sıfatlar hiçbir işletme eki almadıkları için işaret sıfatları olarak işaret adlarının yalnız teklik şekilleri kullanılır. (Ergin, 2003, s. 248) Daha önce geçen bilgi taşıyan söz parçalarının tekrarlanmasını önler.

Sarıldı (84). Onu kendi yatağına götürdü (85). Yorganı üstlerine çekti; soğumaya başlayan vücudu ısıtmaya çalıştı (86). Vücudunu, hayatiyetini **bu soğuk insana** aşılama uğraştı (87). Ali annesinin kendisini **bu sabah** niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber

uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı (73). Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti (71). Çöküş, **o çöküş** (72). Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak (82). **O kadar**, muvaffak olmuş bir aktör (83).

Bütün arzusuna rağmen **o gün** ağlayamadı (89). Gözleri yandı, yandı, bir damla yaş çıkarmadı (90). Ölüm bildiğimiz kadar korkunç bir şey değildi (106). Yalnız biraz soğuktu **o kadar** (107)... Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremeyeceği bir yere koydu (116). Kendisi bir sandalyeye çöktü (117). Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı (118). Ve **o evde** o, bir daha kaynamadı (119).

Ardıl/Bağımlı Gönderim Öğeleri

İyelik Ekleri

İyelik ismin kendisine tabi olan unsurlarla, kendisinin ilgili bulunduğu kelimelerle münasebetini ifade eden gramer kategorisidir. İyelik şekli bir bağlılık, bir aidiyet, bir mülkiyet gösterir. İsimlerin iyelik şekli her dilde yoktur. Birçok dillerde mülkiyet ifadesi ismin mülkiyet şekli yerine bir kelime grubu ile karşılanır. Mülkiyet olan bazı dillerde de bu tek şekilli ve eklidir.

Türkçede iyelik kategorisi çekimlidir. Mülkiyet ifadesi için isimlere iyelik gösteren çekim eki getirilir. Türkçede tabi olan unsur tabi olduğu unsurdan önce geldiği için mülkiyet ekleri de ismi kendisine tabi olan unsura bağladıklarından bu eklerin isimle münasebetini kurdukları kelime isimden önce gelir. Türkçede mülkiyet ekleri kişilere göre ayrı ayrı şekillerde olup isimler iyelik kategorisi için geniş bir ekler sistemine sahiptir. (Ergin, 2003, s. 130) İyelik eklerinin metinde birkaç gönderim değeri bulunmaktadır. Kişi eki görevinde kullanıldığı için cümlede gizli özne konumundadır. Kişi adları kullanılmasa bile metinde yer alan adıl iyelik ekleri vasıtasıyla belirlenmektedir. Bu özelliklerinden dolayı anlatıma kısalık sağlar.

Yataktan bir hamlede fırlayan oğluyla beraber tekrar yatağa düştükleri zaman bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilirdi (15). Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesleğenler vardı (33). Ali birkaç fesleğen yaprağını parmaklarıyla ezerek avuçlarını koklaya koklaya uzaklaştı (34). Anası memnundu (5). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işiten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı (7). Halicioğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırmış, bir horoz vekarıyla sabaha, Kâğıthane sırtlarında beliren fecri-kâzibe bakıyordu (9). Neredeyse ötecekti (10). Ali nihayet uyandı (11). Anasını kucakladı (12). Anası yorgandan dışarıda kalan ayaklarını gıdıkladı (14). Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler (16)? Anasının çocuğundan, çocuğun anasından başka gelirleri var mıydı (17)? Ali annesinin elini öptü (29). Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı (30). Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştu (47). Her zaman yaptığı gibi anacığının önüne çömeldi (52). Seccadenin üzerinde taklalar attı (53). Dilini çıkardı (54). Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman, kadıncağız selam vermek üzere idi (54). Masaya elleri dayalı uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti (77). Onu uyuyor sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi (81). Ali birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu (93). Ölüm munis, anasına girdiği gibi onun bütün hassasiyetini, şefkatini, yumuşaklığını almıştı (104). Geceyi dinledi (110). Anasını düşündü (111). Fakat ağlayamadı (112). Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler; mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet

dinlenirler, kocaman bir duvara sırtlarını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi (122). Yün eldivenlerin içinde saklı kıymetler elleri salep fincanını kucaklayan burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraplı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazan fakir mektep talebeleri kocaman fabrika duvarına sırtlarını verirler; üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi (123).

Belirtme Durumu Eki

Bu durum ismin geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden durumudur. Şu halde bu durum ismi yapma ifade eden fiilin tesirinde bırakır. İsmi bu durumu bazen eksiz çok defa ise ekli olur. (Ergin, 2003, s. 228) Bu ekler cümle içinde ve cümleler arasındaki ilişkileri kurulmasını sağlarlar.

Masaya elleri dayalı uyuklar vaziyetteki ölüyü seyretti (77). Onu uyuyor sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi (81). Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak (82). O kadar, muvaffak olmuş bir aktör (83). Sarıldı (84). Onu kendi yatağına götürdü (85).

İlgi Ekleri

Bu ek ismi genitif durumuna sokan bir ektir. Bir isim tabi olduğu başka bir isme genitif durumunda bağlanır. Bunun için isim ya genitif eki almadan eksiz genitif durumunda bulunur veya genitif eki alarak ekli genitif şekline girer. (Ergin, 2003, s. 229) Metinsel bağdaşıklık oluşmasını sağlarlar. Metinde belirtilen isim tamlaması oluşturacak şekilde bir kullanım söz konusudur. Özellikle cümle içi bir kullanım görülmektedir.

Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (22). Sabahleyin Ali'nin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi (23). Halıcıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliç'i çnlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü (25). Hepimiz'in gönlünde bir aslan yatar (28). Ali annesinin elini öptü (29). Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesleğenler vardı (33). Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştu (47). Sonra evinin yolunu tuttu (50).

Kişi Ekleri

Bir cümlelerin fiilinde yer alan kişi ekleri nedeniyle öznesiz de kullanılabilme özelliği bulunmaktadır. Bu şekilde eylem sonunda bulunan kişi ekleri metinde bağdaşıklık oluşturur. Semaver'de o merkezli bir anlatım söz konusudur. Üçüncü tekil kişi eki eylemde yer almamasına karşın anlam olarak bulunmaktadır.

Bir haftadır fabrikaya gidiyordu (4). Anası memnundu (5). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işiten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı (7). Anasını kucakladı (12). Her sabah yaptığı gibi yorganı kafasına büsbütün çekti (13). Yataktan bir hamlede fırlayan oğluyla beraber tekrar yatağa düştükleri zaman bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilirdi (15). Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler (16)? Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı (30). Annesi gülüyordu (31). O annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti (32). Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar, ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığına emin ve memnun evine döndü (46). Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştu (47). Bir pastra oynadılar (48). Bir heyecanlı tavla partisi seyretti (49). Sonra evinin yolunu tuttu (50). Her zaman yaptığı gibi anacığının önüne çömeldi (52). Seccadenin üzerinde taklalar attı (53). Dilini çıkardı (54). O fabrikaya yollandı (101). Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibi idi (102).

Yan yana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Gece ışık yakmadan oturdu(109). Geceyi dinledi (110) . Anasını düşündü (111) . Fakat ağlayamadı (112) . Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı (97). Sokağa fırladı (98). Komşu ihtiyar hanıma haber verdi (99).

Biçimsel Bağdaşıklık Görünümleri

Daha çok metin içi anlamsal ilişkilerle ilgilidir. Bağlantı öğeleri, değiştirim, eksilti, zaman-görünüş-kip unsurları biçimsel bağdaşıklığın içinde yer almaktadır.

Bağlantı öğeleri (Connecteur)

Edizkun bağlaçları tek başlarına anlamları olmayan ancak eklendikleri kelimelerle beraber cümle içinde anlam kazanan yapılar olarak tanımlar. (Edizkun, 1988, s. 302) Metinde bağlantı öğesi olarak daha çok ve kullanılmıştır.

Ali semaveri, içinde **ne** ıstırap, **ne** grev, **ne** de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi. Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (21). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu **ve** çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işiten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı(7). Ali işten çıkmış gibi terli ve pembe idi (8). Ondan yalnız koku, buhar **ve** sabahın saadeti istihsal edilirdi (22). Sonra sesler (24).Halıcıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun **ve** bütün Haliç'i çnlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü (25). Kendi kadar usta **ve** becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikte idi (45). Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor; buruşuk **ve** tülbent kokan vücudunda akşamüstleri merdivenleri hızlı hızlı çıktığı zaman bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu (70).

Sözcük ilişkileri ve Sözlüksel Anlamda Bağdaşıklık

Dilbilimde bu başlık altında tekrarlanan sözcükler, karşıt anlamlılar, benzer anlamlı sözcükler, yapı tekrarları bulunmaktadır. Metinde daha çok benzer anlamlı kelimelerin kullanılmasıyla sözlüksel anlamda bir bağdaşıklığın kullanımı görülmektedir.

Sabah ezanı okundu (1). **Kalk** yavrum, **işe** geç kalacaksın (2). Ali nihayet **iş** bulmuştu (3). Bir haftadır **fabrikaya** gidiyordu (4). Anası memnundu (5). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında **makineler, elektrik pilleri, ampuller** gören, **makine yağları** sürünen ve bir **dizel motoru** homurtusu işiten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı (7). Ali **işten** çıkmış gibi terli ve pembe idi (8). **Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası** kafasını kaldırmış, bir horoz vekarıyla sabaha, **Kâğıthane** sırtlarında beliren fecr-i kâzibe bakıyordu (9). Neredeyse **ötecekti** (10).

Yemek odasına kucak kucağa geçtiler (18). Odanın içini **kızarmış bir ekmek kokusu** doldurmuştu (19). **Semaver**, ne güzel **kaynardı** (20)! Ali **semaveri**, içinde ne ıstırap, ne grev, ne de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi (21). Ondan yalnız **koku, buhar** ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (22). **Sabahleyin** Ali'nin bir **semaver**, bir de fabrikanın önünde bekleyen **salep güğümü** hoşuna giderdi (23).

Masaya elleri dayalı uyuklar vaziyetteki **ölüyü** seyretti (77). Onu **uyuyor** sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını **soğumaya başlamış** yanaklara sürdüğü zaman **ürperdi** (81). **Ölümün karşısında**, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak (82). O kadar, muvaffak olmuş bir aktör (83).

Değiştirim

Bir metinde bazen bir eylemin bazen bir adın bazen de tümelerin yerini tutan kelimelerle oluşturulur. Her bir çeşit yerini tuttuğu kelimenin görevine göre isme bağlı, fiile bağlı, cümleye bağlı vb. şeklinde adlandırılır.

Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlılardı. **Beş kişi** Halıoğluna geçtiler (36).

Sonra **sesler** (24). Halıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Halıç'i çmlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü (25).

Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor; buruşuk ve tülbent kokan vücudunda akşamüstleri merdivenleri hızlı hızlı çıkarken bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu (70).

Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti(71). Çöküş, **o çöküş** (72).

Eksilti

Bir cümlede bir ya da birden fazla ögenin olmadığını ve silindiğini belirtir. Konuşma silinde birçok zaman kullanılan eksilteli yapılara yazı dilinde daha çok dikkat edilir. Hem dilsel hem de mantıksal açıdan cümlelerin anlamının bozulmaması için eksilteli yapının doğru kullanılması gerekir. Eksilteli yapı cümlede özne, yüklem, nesne, tamlayan, tümleç eksikliği şeklinde çıkmaktadır.

Öykü içinde çok az yüklem eksikliğini dışında özellikle özne eksikliğini yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Sait Faik metin içinde tek bir örnekte bir duyguyu karşılayan kelimeyi vermek yerine eksilteli bir yapı kullanmıştır.

Yan yana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Yalnız, biraz soğuktu (105). Yalnız biraz soğuktu o kadar (107)... Sonra sesler... (24). Bilakis, çehresi eskisi kadar müşfik, eskisi kadar mülayimdi (96). O kadar, muvaffak olmuş bir aktör (83Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı (97). Yan yana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti (71).

Zaman-Görünüş-Kip

Kişi ekleri çekimli fiillerde hareketi yapan veya olan şahsı ifade eden eklerdir. Fiil kök ve gövdeleri çekimli duruma girerek kullanış sahasına çıkarken önce şekil ve zaman eklerini alırlar. Şekil ve zaman ekleri ise yalnız bir çekimde bir kipte aynı zamanda kişi de ifade ederler. Diğer bütün çekimlerde, bütün kiplerde bütün kiplerde ise şahsı belirtmek için şekil ve zaman eklerinden sonra kişi eklerinin getirilmesi gerekir (Ergin, 2003, s. 282).

Zaman, görünüş ve kip unsurları metindeki bağdaşıklığı sağlayan unsurdan bazılarıdır. Metne dikkat edildiğinde yalın zaman kullanımının birleşik zaman kullanımından çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bir durumu betimlerken daha çok birleşik zaman, bir olayı betimlerken de yalın zamanın kullanıldığı görülür.

Ali nihayet iş bulmuştu (3). Bir haftadır fabrikaya gidiyordu (4). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). Ali nihayet uyandı (11). Anasını kucakladı (12). Her sabah yaptığı gibi yorganı kafasına büsbütün çekti (13). Anası yorgandan dışarıda kalan ayaklarını gıdıkladı (14). Ali annesinin elini öptü (29). Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı (30). Annesi gülüyordu (31). O annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti (32). Ali bir kaç fesleğen yaprağını parmaklarıyla ezerek avuçlarını koklaya koklaya uzaklaştı (34). Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlılardı. Beş kişi Halıoğluna geçtiler (36). Ali, bütün gün zevkle, hırsla, iştiaqla çalışacak (37). Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemeden (38). Onun için dürüst, gösterişsiz işliyecek (39). Yoksa işinin fiyakasını da

öğrenmiştir (40). Ali'yi çok severdi (43). Ali annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı (73). Fırladı (75). Yemek odasının kapısında durdu (76). Masaya elleri dayalı uyuklar vaziyetteki ölüyü seyretti (77). Onu uyuyor sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi (81). Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı (97). Sokağa fırladı (98). Komşu ihtiyar hanıma haber verdi (99). Komşular koşa koşa eve geldiler (100). O fabrikaya yollandı (101). Yan yana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Ölüm, munis anasına girdiği gibi onun bütün hassasiyetini şefkatini, yumuşaklığını almıştı (104). Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi (108). Gece ışık yakmadan oturdu (109). Geceyi dinledi (110). Anasını düşündü (111). Fakat ağlayamadı (112). Kış Haliç etrafında İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur (121). Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler; mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler, kocaman bir duvara sırtlarını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi (122). Yün eldivenlerin içinde saklı kıymetler elleri salep fincanını kucaklayan burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraplı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazen fakir mektep talebeleri kocaman fabrika duvarına sırtlarını verirler, üstünde rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi (123).

SONUÇ

Bu kısa öykü metin dilbilimsel çalışmaya uygun olduğu için seçilmiştir. Öncelikle metin çözümleme unsurları hakkında bilgiler verilmiş sonra da metinden örnekler veriler aksaklıklar giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle metnin dilbilimsel ve yapıbilimsel yapıları verilmiş böylece metnin görünen yani dilbilgisel yapısı çözümlenmeye çalışılmıştır. Metin dilbilimsel çalışmalarda temel yapıyı ortaya çıkarırken müracaat edilen ölçütlerden biri bağdaşıklıktır. Bunların dışında niyetlilik, bilgi vericilik, metin içi ilişki, benimsenirlik, durumsallık ölçütleri de metin incelemelerinde kullanılmaktadır. Sait Faik'in Semaver adlı hikâyesine bağdaşıklık kazandıran önemli unsurlardan biri de gönderimdir. İncelenen metinde gönderime sık sık başvurulmuş böylece gönderim yapılan unsurun metinde sürekli olarak tekrarının önüne geçilmiştir. Kişi adları, işaret adları, işaret sıfatları en fazla kullanılan gönderim unsurları olarak görülmektedir. Metinde yer alan Ardıl/bağımlı gönderim öğelerinden olan iyelik eklerinin metinde yer alan adların belirlenmesinde rol oynadığı, anlatıma kısalık sağladığı, belirtme durumunun cümle içi ve cümleler arası ilişkileri kurduğu; ilgi eklerinin metinsel bağdaşıklığın oluşmasını sağladığı, kişi eklerinde ise üçüncü tekil kişinin metinde bulunmayıp anlamda bulunarak metinde bağdaşıklığı sağladığı görülmektedir. Ayrıca belirtme, ilgi ve kişi ekleri gibi Bağdaşıklığın diğer bir unsuru olan değiştirim ve eksiltinin de metinde pek fazla örneğinin bulunmadığı görülmektedir. Sözcük ilişkileri ve Sözlüksel Anlamda Bağdaşıklık yönüyle metne bakıldığında daha çok benzer anlamlı kelimelerin kullanılmasıyla sözlüksel anlamda bir bağdaşıklığın kullanımı görülmektedir. Bağdaşıklığı sağlayan diğer bir unsur olan bağlaçlardan da ne.....ne ve de ve bağlacına rastlanmaktadır. Diğer bir bağdaşıklık unsuru olan birbirini çağrıştıracak sözcük gruplarının da metinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Metin özellikle dilbilgisel bağlar açısından incelenmiştir. Cümlelerden ziyade metnin bütünü üzerinde metin dilbilimsel ölçütler belirlenmiştir. Metin bilim çözümlemesi yapılarak metin bilimin ana unsurları ve kuralları çerçevesinde incelenen Sait Faik'in Semaver adlı hikâyesi metin dilbilimsel bağdaşıklığı yansıtan bir öykü olarak görülmüştür.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan, (1983), Sözcük Türleri, Ankara.
- AKSAN, Doğan, (1999), Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Ergin Yayınevi, Ankara.
- AKSAN, Mustafa-Yeşim AKSAN, (1991), "Metin Kavramı ve Tanımları", Dilbilim Araştırmaları, Ankara.
- AKTULUM, Kubilay, (2004), Parçalılık Metinlerarasılık, Öteki Yayınevi, Ankara.
- AYATA ŞENÖZ, Canan, (2005), Metinbilim ve Türkçe, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- BANGUOĞLU, Tahsin, (2000), Türkçenin Grameri, (6. Baskı), TDK Yayınları: 528, Ankara.
- DOĞAN, Günay, (2001), Metin Bilgisi, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- EDİZKUN, Haydar, (1988), Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem, (2003), Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- GENCAN, Tahir Nejat, (2001), Dilbilgisi, , Ayraç Yayınları, Ankara.
- HENGİRMEN, Mehmet, (1999), Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Engin Yayınevi, Ankara.
- KIRAN, Zeynel (2001), Dilbilime Giriş, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep, (2003), Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), TDK Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Emin, (1995), Eleştirel Okuma, Ümit Yayınları, Ankara.
- Saussure, Sapir, Bloomfield, Trubetskoy, Guillaume, Tesniere, Hjelmslev, Jakobson, Martinet, Harris, Chomsky, (1999), Yirminci Yüzyıl Dilbilimi, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- TOKLU, Osman, (2003), Dilbilime Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- TOPALOĞLU, Ahmet, (1989), Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul.
- UZUN, SUBAŞI, (1995), Leyla, Orhon Yazıtlarının Metinbilimsel Yapısı, Simurg Yayınları, Ankara.
- ÜSTÜNOVA Kerime, (2002), Dil Yazıları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- VARDAR, Berke, (2002), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Multilingual Yayınları, İstanbul.

EKLER**SEMAVER**

Sabah ezanı okundu (1). Kalk yavrum, işe geç kalacaksın (2). Ali nihayet iş bulmuştu (3). Bir haftadır fabrikaya gidiyordu (4). Anası memnundu (5). Namazını kılmış, duasını yapmıştı (6). İçindeki Cenabı Hak'la beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudu ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makine yağları sürünen ve bir dizel motoru homurtusu işiten oğlunu evvela uyandırmaya kıyamadı (7). Ali işten çıkmış gibi terli ve pembe idi (8). Halıcıoğlu'ndaki fabrikanın bacası kafasını kaldırmış, bir horoz vekarıyla sabaha, Kâğıthane sırtlarında beliren fecr-i kâzibe bakıyordu (9). Neredeyse ötecekti (10). Ali nihayet uyandı (11). Anasını kucakladı (12). Her sabah yaptığı gibi yorganı kafasına büsbütün çekti (13). Anası yorgandan dışarıda kalan ayaklarını gıdıkladı (14). Yataktan bir hamlede fırlayan oğluyla beraber tekrar yatağa düştükleri zaman bir genç kız kahkahasıyla gülen kadın mesut sayılabilirdi (15). Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler (16)? Anasının çocuğundan, çocuğun anasından başka gelirleri var mıydı (17)? Yemek odasına kucak kucağa geçtiler (18). Odanın içini kızarmış bir ekmeğin kokusu doldurmuştu (19). Semaver, ne güzel kaynardı (20)! Ali semaveri, içinde ne ıstırap, ne grev, ne de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi (21). Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (22). Sabahleyin Ali'nin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi (23). Sonra sesler (24). Halıcıoğlu'ndaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Haliçi

çınlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü (25). Demek ki, Ali'miz biraz şairce idi (26). Büyük değirmende bir elektrik amelesi için hassasiyet, Haliç'te büyük transatlantikler sokmaya benzerse de, biz, Ali, Mehmet, Hasan, biraz böyleyizdir (27). Hepimizin gönlünde bir aslan yatar (28). Ali annesinin elini öptü (29). Sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı (30). Annesi gülüyordu (31). O annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti (32). Evin küçük bahçesindeki saksıların içinde fesleğenler vardı (33). Ali bir kaç fesleğen yaprağını parmaklarıyla ezerek avuçlarını koklaya koklaya uzaklaştı (34). Sabah serin, Haliç sisli idi (35). Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlılardı. Beş kişi Halıcıoğluna geçtiler (36). Ali, bütün gün zevkle, hırsla, iştiyakla çalışacak (37). Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemeden (38). Onun için dürüst, gösterişsiz işliyecek (39). Yoksa işinin fiyakasını da öğrenmiştir (40). Onun ustası İstanbul'da bir tek elektrikçi idi (41). Bir Alman'dı (42). Ali'yi çok severdi (43). İşinin dalaveresini, numarasını da öğretmişti (44). Kendi kadar usta ve becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikte idi (45). Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar, ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığına emin ve memnun evine döndü (46). Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştu (47). Bir pastra oynadılar (48). Bir heyecanlı tavla partisi seyretti (49). Sonra evinin yolunu tuttu (50). Anası yatsı namazını kılıyordu (51). Her zaman yaptığı gibi anacığının önüne çömeldi (52). Seccadenin üzerinde taklalar attı (53). Dilini çıkardı (54). Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman, kadıncağız selam vermek üzere idi (55). Anası: -Ali be, günah be yavrum, dedi (56). Günah yavrucuğum, yapma (57)! Ali: -Allah affeder ana, dedi (58). Sonra saf, masum sordu (59): -Allah hiç gülmez mi (60)? Yemekten sonra Ali, bir Natpinkerton romanı okumaya daldı (61). Anası ona bir kazak örüyordu (62). Sonra yükün içinden lavanta çiçeği kokan şilteler serip yattılar (63). Anası sabah namazı okunurken Ali'yi uyandırdı (64). Kızarmış ekmek kokan odada semaver ne güzel kaynardı (65). Ali semaveri, içinde ne ıstırap, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi (66). Onda yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi (67). Ali'nin annesine ölüm, bir misafir, bir başörtülü, namazında niyazında bir komşu hanım gelir gibi geldi (68). Sabahları oğlunun çayını, akşamları iki kap yemeğini hazırlaya hazırlaya akşamı ediyordu (69). Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor; buruşuk ve tülbent kokan vücudunda akşamüstleri merdivenleri hızlı hızlı çıkarken bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu (70). Bir sabah, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üzerine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti (71). Çöküş, o çöküş (72). Ali annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber, uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı (73). Fabrikanın düdüğü, camların içinden tizliğini, can koparıcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, kulaklarına geldi (74). Fırladı (75). Yemek odasının kapısında durdu (76). Masaya elleri dayalı uyuklar vaziyetteki ölüyü seyretti (77). Onu uyuyor sanıyordu (78). Ağır ağır yürüdü (79). Omuzlarından tuttu (80). Dudaklarını soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi (81). Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak (82). O kadar, muvaffak olmuş bir aktör (83). Sarıldı (84). Onu kendi yatağına götürdü (85). Yorganı üstlerine çekti; soğumaya başlayan vücudu ısıtmaya çalıştı (86). Vücudunu, hayatiyetini bu soğuk insana aşılama uğraştı (87). Sonra, aciz, onu köşe minderinin üzerine attı (88). Bütün arzusuna rağmen o gün ağlayamadı (89). Gözleri yandı, yandı, bir damla yaş çıkarmadı (90). Aynaya baktı (91). En büyük kederinin karşısında, bir gece uykusuz kalmış insan çehresinden başka bir çehre almak kabil olmayacak mıydı (92)? Ali birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu (93). Sonra ölüye baktı (94). Hiç de korkunç değildi (95). Bilakis, çehresi eskisi kadar müşfik, eskisi kadar

mülayimdi (96). Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı (97). Sokağa fırladı (98). Komşu ihtiyar hanıma haber verdi (99). Komşular koşa koşa eve geldiler (100). O fabrikaya yollandı (101). Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibi idi (102). Yan yana, kucak kucağa, aynı yorganın içinde yatmışlardı (103). Ölüm, munis anasına girdiği gibi onun bütün hassasiyetini şefkatini, yumuşaklığını almıştı (104). Yalnız, biraz soğuktu (105). Ölüm, bildiğimiz kadar korkunç bir şey değildi (106). Yalnız biraz soğuktu o kadar (107)... Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi (108). Gece ışık yakmadan oturdu (109). Geceyi dinledi (110). Anasını düşündü (111). Fakat ağlayamadı (112). Bir sabah yemek odasında karşı karşıya geldiler (113). O, yemek masasının muşambası üzerinde sakin ve parlaktı (114). Güneş, sarı pirinç maddenin üzerinde donakalmıştı (115). Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremeyeceği bir yere koydu (116). Kendisi bir sandalyeye çöktü (117). Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı (118). Ve o evde o, bir daha kaynamadı (119). Bundan sonra Ali'nin hayatına bir salep güğümü girer (120). Kış Haliç etrafında İstanbul'dakinden daha sert, daha sisli olur (121). Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler; mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler, kocaman bir duvara sırtlarını vererek üstüne zencefil ve tarçın serpilmiş salep içerlerdi (122). Yün eldivenlerin içinde saklı kıymetler elleri salep fincanını kucaklayan burunları nezleli, kafaları grevli, ıstıraplı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazen fakir mektep talebeleri kocaman fabrika duvarına sırtlarını verirler, üstünde rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi (123).

Sait Faik Abasıyanık